

Fedaia

Federació d'entitats
d'atenció a la infància
i l'adolescència

28è FÒRUM FEDAIA

23, 24 i 25 d'octubre de 2024

Memòria

Desconstruïm la institucionalització

Atenció comunitària i preventiva per a les
infàncies i adolescències en situació de
vulnerabilitat

Direcció: Sònia Martínez Marfil

Redacció: M. Carmelita Lapadula, Gerard Gracià Capellades, Bernat Fuentes i Estrada

Equip de comunicació: [Nuka Comunicació](#), Jaume Borrás

Fotografia: Macarena Iglesias Gualati

Comitè Organitzatiu Fòrum

Elisenda Xifre, SUARA. Marta Montoya, EDUVIC. Carme Calafat, ABD. Montse Soria, Fundació Pere Tarrés. Joan del Rio, FASI. Juan Carlos García, FASI. Eva González, FEDAIA. M. Carmelita Lapadula, FEDAIA.

Equip tècnic FEDAIA

Direcció: Sònia Martínez Marfil, directora

Àrea d'incidència: Sònia Martínez Marfil, responsable. Bernat Fuentes i Estrada, tècnic d'Incidència

Àrea d'enfortiment i serveis a les entitats: Eva González, responsable. Alba Ribot, tècnica de dinamització i coordinació de comissions, participació i governança. Maria Trenza, tècnica Administració i Suport a les Entitats. Ana Solana, coordinadora de Ciutat Programa Caixa Proinfancia Barcelona i Àrea Metropolitana. Ruben López, responsable projecte GEDISI

Àrea de coneixement i innovació social: M. Carmelita Lapadula, responsable. Gerard Gracià Capellades, tècnic de coneixement. Laia Vidal, tècnica de projectes i projecció.

Junta Directiva FEDAIA

Presidenta: Elisenda Xifre, SUARA

Vicepresidentes: Pilar Núñez, Intress i M. Dolores Rodriguez, Fundació Idea

Secretaria: Marta Montoya, Eduvic

Tresorer: Joan Muntané, Drecera

Vocals: Daniel Julià, Fundació REIR. Marta García, ISOM. Antoni Martínez, AEMA. Joan del Rio, FASI. Núria Cruz, Associació PROSEC. Ricard Rodríguez, Fundació MAIN. Raquel Rubio, Fundació CHM Salut Mental. M. Carmen Olaya, Associació Saó Prat.

Aquest esdeveniment ha estat possible gràcies al suport de:

Agraïm la col·laboració de les entitats que van acollir les activitats del fòrum:

Fundació Casa Sant Josep de Tarragona

Reconeixement – No comercial – Sense obra derivada (*by-nc-nd*): permet utilitzar l'obra original sempre que se'n reconegui l'autoria, s'hi indiqui la llicència i l'ús de l'obra no tingui una finalitat comercial. La creació d'obres derivades no està permesa a priori i, per tant, cal l'autorització corresponent.

Com citar aquest document:

FEDAIA (2025) Memòria 28è FÒRUM FEDAIA. Desconstruïm la institucionalització. Atenció comunitària i preventiva per a les infàncies i adolescències en situació de vulnerabilitat.

D.L. B. 4279-2025

FEDAIA, Federació d'entitats d'atenció i d'educació a la infància i l'adolescència.

Carrer Girona 34, interior. 08010 Barcelona

www.fedaia.org

Diagramació, maquetació i impressió: [GO Disseny](#)

Índex

1 Benvinguda	4
Elisenda Xifre, Presidenta de FEDAIA	
2 Introducció	4
Sònia Martínez, Directora de FEDAIA	
3 Jornada inaugural	5
Mònica Martínez Bravo, Consellera de Drets Socials i Inclusió..... 5	
Soufian Laroussi, Diputat Adjunt de l'Àrea de Sostenibilitat Social, Cicle de Vida i Comunitat de la Diputació de Barcelona) 6	
Sònia Fuertes, Comissionada D'acció Social de l'Ajuntament de Barcelona..... 6	
Marc Simón, Sotsdirector General de la Fundació "la Caixa" 7	
4 De la desinstitucionalització a l'atenció comunitària	8
Dr. Simon Duffy, President de Citizen Network	
5 Marc estatal i autonòmic de l'estratègia de desinstitucionalització	13
Liliana Marcos, Assessora de la Secretaria d'Estat de Drets Socials. Ministeri de Drets Socials i Agenda 2030 13	
Joan Mayoral, Sotsdirector General d'Atenció a la Infància i Adolescència de la Generalitat de Catalunya..... 16	
6 Reflexió sobre com garantir el respecte dels drets fonamentals de les infàncies i adolescències i el seu desenvolupament integral en qualsevol model d'atenció	20
Francesca Pisanu, Responsable de la Incidència Política Eurochild..... 20	
Aida C. Rodríguez, adjunta per la defensa dels drets de la infància Síndic de Greuges de Catalunya 21	
Almudena González..... 24	
7 Experiències i bones pràctiques envers la prevenció de la institucionalització	26
Dra. Txus Morata, Fundació Social Pere Tarrés. Programa Somos Voz..... 26	
José Manuel Lopera, Fundació Acció Social Infància (Fasi). Projecte Casa d'Infants 27	
Manel Grande, Suara, Projecte Paidos..... 28	
Isabel Escuder, Intress, La Formiga Mila 29	
8 Protecció i atenció en risc amb foment de l'autonomia, la lliure elecció, la participació i la humanització de les estratègies i processos d'ajuda	31
Javier Múgica Flores	
9 El rol protector del suport social en la resiliència d'adolescents: com analitzar i treballar amb els suports percebuts	35
Dra. Sara Pérez Hernando, Universitat de Barcelona	
10 La metodologia Family Group Conference i les actituds professionals institucionalitzadores	37
Amanda Martínez Hita i l'equip IWI (FASI)	
11 Eines pel foment del treball comunitari a professionals d'atenció a les infàncies i adolescències en situació de vulnerabilitat	39
Meri Raurich Moreno	
12 Agraïments	41

1. Benvinguda

Elisenda Xifre, Presidenta de FEDAIA

La FEDAIA som una organització social compromesa amb la transformació social per avançar en la garantia dels drets i la igualtat d'oportunitats de les infàncies i les adolescències. Aquest fòrum pretén repensar els processos d'acompanyament a les infàncies i adolescències en situació de risc o vulnerabilitat i a les seves famílies.

Vivim en una societat cada dia més desigual. Ens trobem en una situació d'emergència social que afecta una tercera part de les infàncies i adolescències del nostre país. Aquesta emergència genera molts greuges, especialment per

aquelles que es troben en situació de major dificultat.

Desconstruir és revisar que s'està fent i treballar per transformar el sistema, desfer analíticament quelcom per donar-li una nova estructura. **Per nosaltres, parlar de desconstruir la institucionalització és, entre altres coses, parlar de prevenció i acció comunitària.** S'ha de reconèixer l'actuació professional a dur a terme en els diferents nivells de risc. Hem de transitar cap a uns serveis i dispositius de protecció que esdevinguin veritablement família, sempre promovent el treball amb les famílies d'origen. Parlar de desinstitucionalització també ha de ser parlar dels processos d'emancipació i de la professionalitat i professionalització del tercer sector social, amb el reconeixement que això requereix.

Aquesta transformació requereix un compromís a llarg termini, tant per part de les administracions com de les organitzacions de la societat civil i de la comunitat en general, també de les entitats socials i de les seves professionals.

La FEDAIA treballem per promoure un sistema d'atenció que potencii el vincle d'aquestes infàncies i adolescències amb els seus entorns comunitaris i relacionals. Aquesta tasca encara té molt marge de millora. S'han de potenciar els serveis d'acolliment familiar i la implicació de les comunitats per millorar la garantia dels drets de totes les infàncies i adolescències. Plegades, volem avançar cap a una societat més corresponsable.

2. Introducció

Sònia Martínez, Directora de FEDAIA

La desinstitucionalització és un element clau per garantir el creixement emocional i el benestar de les infàncies i adolescències. Desconstruir la institucionalització és un procés complex que busca canviar el paradigma d'atenció, d'acompanyament i protecció de les nenes, nens i adolescents que es troben en situació de vulnerabilitat o desempament.

L'acompanyament socioeducatiu i terapèutic a les famí-

lies, juntament amb la prevenció social, són fonamentals per evitar que molts infants acabin sota la tutela de l'administració de manera prolongada i es desvinculin del seu entorn familiar i comunitari. És imprescindible garantir l'acompanyament a les famílies en els seus processos d'aprenentatge i criança, ajudant-les a adquirir les competències necessàries per assegurar el benestar emocional i afectiu de totes les infàncies.

La FEDAIA vinculem la tasca de desconstruir la institucionalització a la **promoció de l'autonomia i la dignitat de les persones** usuàries de l'atenció social, en aquest cas, infàncies i adolescències en situació de risc social i les seves famílies. Aquesta acció ha de centrar-se a **reforçar l'enfocament preventiu i comunitari, tot reconeixent, dins de la cartera de Serveis Socials, els serveis inclosos en el Model de Serveis d'Intervenció Socioeducativa** per garantir-ne un desenvolupament equitatiu a tots els municipis catalans i **una atenció adequada a tots els nivells de risc** (baix, moderat i alt). És essencial promoure un major suport i acompanyament a les famílies, amb una cartera de serveis que tingui com a base l'interès superior de l'infant i ofereixi una atenció centrada en les necessitats de les infàncies i adolescències.

Cal desconstruir per tornar a construir les bases d'un sistema d'atenció a la infància, capaç de garantir el dret de les infàncies i adolescències a viure en **un entorn familiar segur, protector i afectuós**, en comunitat, on puguin desenvolupar-se plenament i en igualtat d'oportunitats. Per aconseguir-ho, **manca definir una estratègia catalana de desinstitucionalització** per a les infàncies i adolescències **apostant per un reforç de l'acolliment familiar i dels serveis preventius** com a prioritat. **Cal un desplegament total dels serveis d'intervenció socioeducativa que s'inclouen en el Model SIS** a tot el territori català amb una clara perspectiva comunitària i participativa per acompanyar les famílies, siguin les biològiques o les adoptives, en l'etapa prèvia al desemparament.

3. Jornada inaugural

Mònica Martínez Bravo, Consellera de Drets Socials i Inclusió

El procés de desinstitucionalització és fidel al document de línies de treball i demandes de les eleccions catalanes. El Fòrum FEDAIA ens convida a replantejar-nos el model d'atenció que oferim als nens i nenes que es troben en situacions de vulnerabilitat.

L'agost de 2024 a Catalunya hi havia 9.000 infants i adolescents en algun tipus de mesura protectora. Un 43% són menors estrangers, d'aquests un 26% no tenen referents familiars. Hi ha un 58% del total d'aquests menors d'edat

que es troben en acolliment en un centre residencial. Hem de treballar entre tots per **reduir la taxa de menors que estan en centres institucionalitzadors** i anar cap a un model que pugui inserir a les infàncies en **un entorn molt més familiar**.

Aquest és el nostre compromís com a govern. Ben aviat, s'anunciarà un pla de xoc per **reduir la institucionalització dels menors de 6 anys**. Aquest, se centrarà dels 0 als 3 anys i posteriorment s'ampliarà també dels 3 als 6 anys. L'objectiu és **augmentar el nombre de famílies acollidores** per poder fer front al repte de la desinstitucionalització.

La protecció social, quan es gestiona bé, no és despesa sinó una inversió. **No hi ha una millor inversió que la de protegir a la infància.** Això és el que donarà els millors resultats a llarg termini com a país.

Soufian Laroussi, Diputat Adjunt de l'Àrea de Sostenibilitat Social, Cicle de Vida i Comunitat de la Diputació de Barcelona

La desinstitucionalització de les infàncies és una necessitat imperiosa que ens crida a centrar la nostra mirada en aquest horitzó de treball. Cal transformar la manera en la que acompanyem i tenim cura de les nostres infàncies més vulnerables. Hem de poder **oferir entorns més segurs i més estables** que puguin donar una atenció propera i afectuosa a totes les infàncies i adolescències.

Hem de treballar de plegats, amb una estratègia coordinada basada en aliances. Podeu comptar amb la Diputació de Barcelona en aquesta causa. Estarem presents acompanyant al món local per desplegar estratègies i accions. Aquestes accions s'han de teixir conjuntament amb la resta d'institucions, amb les entitats del tercer sector social i també amb les infàncies i adolescències i les seves famílies.

Agraïm a la FEDAIA la valentia d'apostar per una transformació de l'atenció que és també una oportunitat inajornable de transformar les nostres societats i garantir els drets de les nostres infàncies.

Sònia Fuertes, Comissionada D'acció Social de l'Ajuntament de Barcelona

Desconstruir la institucionalització apunta clarament a la necessitat de qüestionar-nos el sistema vigent. Hem de vetllar sempre pels infants en clau de present i no només de futur. **Totes les infàncies han de veure i contemplar la possibilitat de poder-se desenvolupar plenament en el si de la comunitat.** Hem de ser capaces d'oferir totes les oportunitats per acompanyar a les infàncies i adolescències, molt especialment també des de les administracions.

Tenim un gran repte al davant: poder trencar i revertir el cercle de la pobresa des d'una perspectiva interseccional: gènere, ètnia, edat, violències, habitatge, discapacitats. Cal generar xarxes de treball compartit per permetre que les polítiques siguin possibles, de la mà de les entitats i de les administracions, en clau metropolitana i transformadora.

També hem d'incorporar una mirada capacitista i de millora de les habilitats paternals i maternals. **No ens podem permetre fer tard.** És una qüestió ètica i això ho hem de reivindicar des de la comunitat per posar-ho al centre. Les institucions hem de tenir espais amb moltíssima més permeabilitat, menys tancats i compartimentats.

Marc Simón, Sotsdirector General de la Fundació "la Caixa"

La Fundació bancària "La Caixa" obrem per identificar situacions de vulnerabilitat social, la nostra voluntat és poder revertir aquests episodis en un món on impera la desigualtat.

Si les entitats del tercer sector i la fundació féssim les coses bé, la nostra finalitat hauria de ser la de no haver d'existir. Tanmateix, tenint en compte la situació actual, estem molt lluny de què això passi. Perquè la situació millori,

hem de posar totes de la nostra part i continuar treballant conjuntament.

Fundació "La Caixa" va començar iniciatives de desinstitucionalització als anys 90 amb els "acolliments d'urgència". Es va seguir aquesta filosofia amb iniciatives com l'acolliment amb família extensa i les formacions tant a professionals com a famílies, entre d'altres. Després, hem continuat treballant des de la vessant més preventiva i comunitària, on clarament es troba el programa "CaixaProinfancia", el programa que més ens connecta amb la FEDAIA.

Inauguració 28é Fòrum FEDAIA, Personalitats i Junta Directiva de la FEDAIA

4. De la desinstitucionalització a l'atenció comunitària

Dr. Simon Duffy, President de Citizen Network

Simon Duffy és president de Citizen Network. Ha liderat estudis sobre la desinstitucionalització i ha impulsat iniciatives referents en innovació social, com és el famós suport autogestionat o suport dirigit per la persona. Com a filòsof, s'ha centrat en el desenvolupament dels conceptes de ciutadania i justícia social. A més a més, com a activista, s'ha implicat a favor de la renda bàsica universal i la democràcia veïnal. El seu llibre més recent, *Everyday Citizenship*, es publicarà pròximament en castellà.

De la desinstitucionalització a l'atenció comunitària

L'impuls per a la desinstitucionalització que va sorgir en la dècada de 1960 s'ha esvaït en moltes parts del món. Tot i això, el problema no s'ha resolt. Malauradament, és perquè ens hem conformat amb solucions que no són prou bones.

La perspectiva de la desinstitucionalització no tracta només l'atenció. Aquesta, ha d'incloure una visió global per afrontar moltes de les crisis ambientals, socials, econòmiques i democràtiques del nostre temps. Si podem esbrinar com viure com a iguals, treballant junts per garantir que tothom pugui participar, contribuir i créixer, podem afrontar aquests altres grans problemes.

Quan parlem de desinstitucionalització no ens referim al total de les institucions, sinó que parlem d'un grup específic d'institucions: residències, hospitals especials, presons, camps de concentració, etc. Aquests exemples d'institucions tenen trets en comú que les fan inusuals, principalment perquè **aquestes estan regides per una coacció de la llibertat intrínseca:**

- Normalment la gent no tria entrar-hi.
- Normalment a la gent li costa marxar-ne.
- La vida i les rutines dins de la institució està molt controlada i pautaada.
- Tota la vida passa dins de la institució. No hi ha res fora dels seus murs.

Per tant, **si sabem que aquest tipus d'institucions coarten la llibertat, és la llibertat el que hem de reivindicar.** Llibertat i autonomia com una de les claus per assolir la ciutadania plena.

Les claus de la ciutadania

La llibertat no només es tradueix en la idea de ser lliure, ja que aquesta és una dimensió imprescindible per assolir la ciutadania. Aquesta llibertat ens ajuda a construir una vida al voltant dels qui tenim a prop. Després de la meva experiència, i després acompanyar a molta gent durant la seva sortida de les institucions, he desenvolupat els set punts claus per explicar les dimensions més importants del que podem entendre com a ciutadania:

1. **Sentit/Propòsit:** tots tenim virtuts i somnis. Cadascú de nosaltres necessita l'oportunitat de crear una vida pròpia i única, poder fer allò que signifiqui alguna cosa per a nosaltres mateixes. Viure sense sentit no és viure.

2. **Llibertat:** tots necessitem ser escoltats, tenir una veu pròpia, assumir riscos, equivocar-se, tenir dret i ser capaços de prendre decisions sobre la nostra vida, en les petites i les grans coses. Sense llibertat mor l'esperit humà.
3. **Diners:** tots necessitem prou diners per sobreviure amb dignitat, per poder prendre les mesures pràctiques necessàries per construir una vida sense dependre de la caritat dels altres. Els diners són essencials per a la nostra independència.
4. **Ajuda:** tots necessitem ajuda, tant donar-la com rebre-la. Una bona vida es compon d'un flux constant d'ajuda donada i rebuda. Sense ajuda, flotem com partícules desconnectades. Una bona vida es viu en companyia dels altres.
5. **Habitatge:** tots necessitem una llar, no només un llit i un sostre, sinó una llar on ens sentim segures.
6. **Comunitat:** tots necessitem compartir les nostres virtuts amb la nostra comunitat. La vida comunitària només pot prosperar si acull les virtuts i les contribucions dels seus membres. Com més persones queden excloses de la comunitat, més es va morint.
7. **Amor:** tots necessitem donar i rebre amor. Necessitem amics, vincles, família i, també, amor propi. Indubtablement, l'amor és la força de la bondat, la vida i el desenvolupament.

Una vida inautèntica

La nostra tasca ha de tenir com a finalitat ajudar les persones a construir una vida plena com a ciutadanes. L'èxit es mesura en què aquestes persones visquin realment com a membres actives de la comunitat.

Això és molt important, ja que sovint els programes de desinstitucionalització condueixen al tancament de grans edificis, fet que no garanteix que les persones encara visquin en un règim -a la comunitat- controlat per altres persones. Un règim de control institucionalitzador pot sobreviure al tancament d'un edifici. En una situació així, en comptes de la ciutadania, la gent obté:

- Un pla d'atenció que encara pauta la seva vida, per tant, no hi ha llibertat.
- Ajuda professional, però no una vida de contribució i connexió amb la comunitat.
- Un llit, però no una llar.

La bellesa de la ciutadania

El problema de fons, doncs, és que sovint encara actuem segons els valors d'una societat que genera institucionalització, exclusió i control social. La finalitat de la vida és viure-la plenament, no només encaixar en una societat de normes establertes.

La desinstitucionalització, per tant, exigeix que estiguem disposats a desafiar els valors de la societat que impedeixen la plena inclusió d'alguns dels seus membres.

- No és cert que algunes persones siguin millors que altres; tots hauríem de viure com a iguals.
- No és cert que uns pocs hagin de decidir com vivim; tots hauríem de ser lliures.
- No és cert que només siguem individus; hauríem de viure i treballar junts en comunitat.

Una forma d'amor

Un error que podem cometre és confondre la institució amb les persones que hi treballen. Les institucions augmenten el risc d'abús, violència, agressió sexual, robatori i altres delictes, això és degut a l'existència d'un règim de control que augmenta la vulnerabilitat respecte a diferents formes d'abús. Tot i això, no hem d'estigmatitzar el personal que treballa a les institucions. Les institucions són sistemes poderosos que modelen a tothom qui hi entra, des dels receptors de la cura fins als que ofereixen aquesta cura.

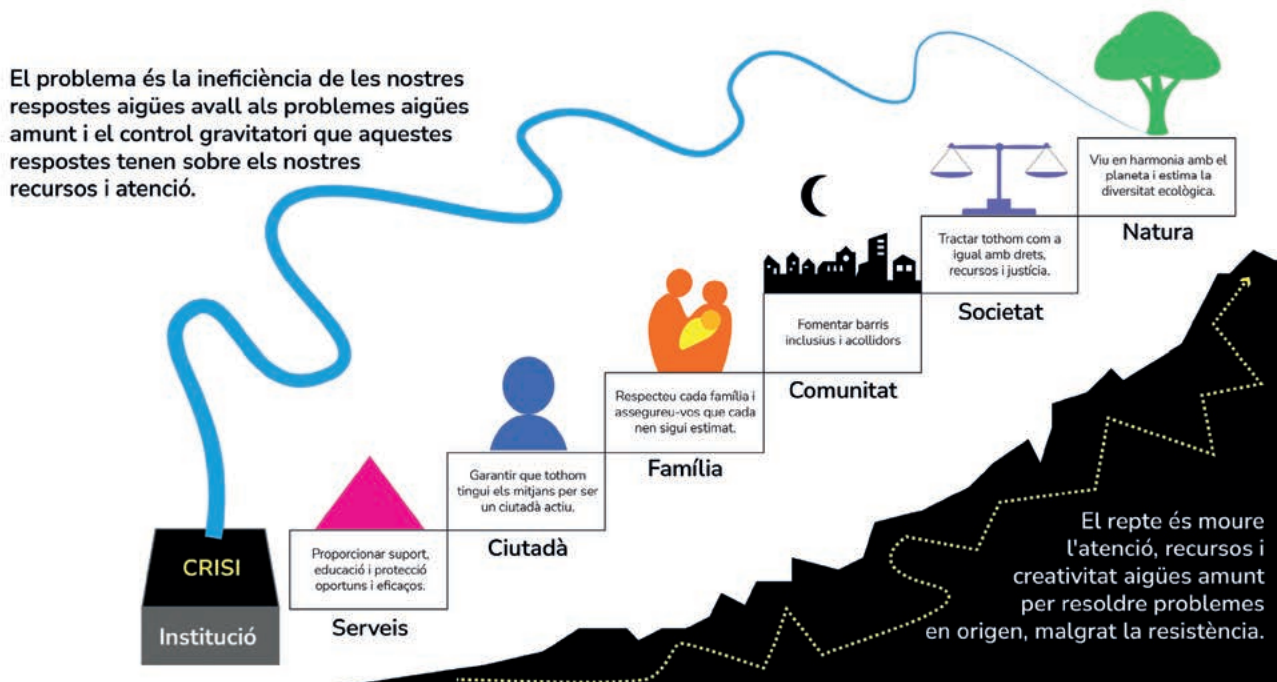
El personal que treballa dins del sistema de les institucions són persones que intenten fer-ho el millor possible, però el sistema fa que sigui molt difícil aconseguir-ho. Sovint, les persones que treballen a les institucions acaben sent responsabilitzades de les mancances del sistema. S'ha de posar el focus en el sistema en si.

Anar contra corrent

D'altra banda, hi ha molts factors que impulsen la institucionalització moderna. A la pràctica, és difícil canviar els elements que estan més incrustats, però aquests es poden abordar si apliquem bones intencions, imaginació i si aprenem sobre què és el que realment funciona.

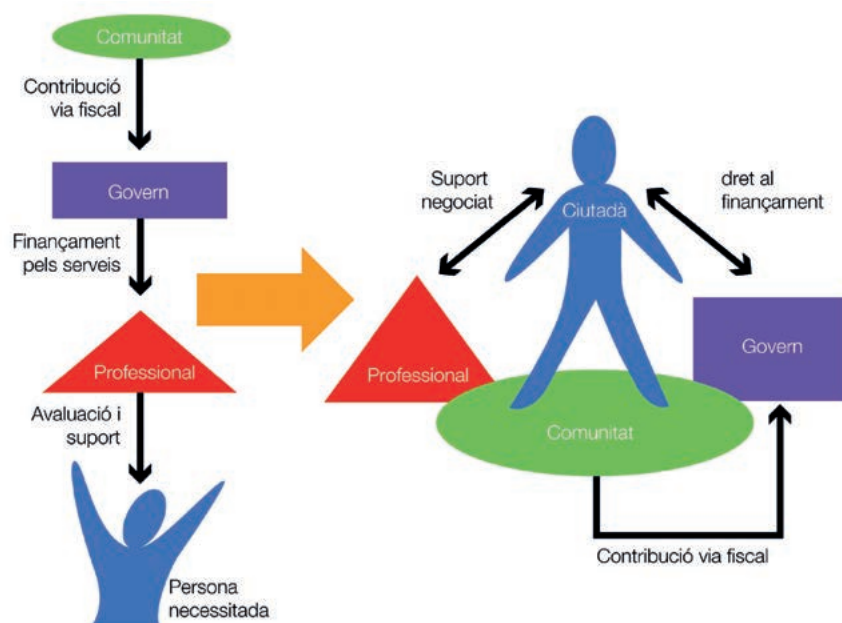
1. **Manca de qualitat del suport i dels serveis accessibles.** Manca de suport personalitzat que permeti a les persones quedar-se amb la família o trobar suport a la comunitat.
2. **Manca de reconeixement dels drets i la ciutadania.** Als individus i a les famílies no se'ls ofereix cap control sobre el seu propi destí. El sistema pren el control de la seva vida.
3. **Manca de reconeixement dels drets i les necessitats de les famílies.**
4. **Manca d'esforç per crear solucions comunitàries.** Els recursos es destinen a solucions externes que debiliten la capacitat de la comunitat per resoldre problemes en el futur.
5. **No hi ha reconeixement de la injustícia social, la desigualtat i la manca de responsabilitat democràtica incorporades al sistema.** Per exemple, hi hauria més empoderament de la ciutadania si disposés-sim d'una renda bàsica assegurada per cobrir les necessitats essencials.
6. **Trencament de la nostra relació amb la natura.** La història de la institució es basa en una realitat fonamental: les persones van ser expulsades de la terra, perdent la seguretat econòmica que aquesta els proporcionava, i van passar a viure de manera precària treballant per als primers capitalistes, sovint amb recursos extrets de colònies i d'economies sostingudes per l'esclavitud.

Aquesta situació dibuixa un escenari que pot semblar desolador, però hi ha moltes coses que podem fer al respecte. Precisament, és el nostre motor poder canviar aquesta situació.

Self-directed support/ Suport autodirigit

Des de fa més de 50 anys, cada vegada més estats es plantegen **com empoderar a la ciutadania en el suport que reben per part de l'administració**. Aquesta perspectiva busca que les persones puguin gestionar, per elles mateixes, el suport al qual tenen dret, sense rebre'l automàticament com un regal imposat. En lloc de fixar els serveis per decisions que venen dictades des de dalt, aquests es poden remodelar en **col·laboració amb les persones i les famílies que els reben**. En lloc de tractar la comunitat només com un contribuent, es veu la comunitat com la realitat bàsica dins de la qual construïm les nostres vides.

Per millorar els barris, cal un enfocament regeneratiu que fomenti el compromís, la cura i les connexions dins la comunitat. Aprendre del passat, tant dels èxits com dels errors, és fonamental, però el més important és mantenir la confiança col·lectiva en la capacitat de trobar, junts, noves i millors solucions.

CONCLUSIONS.

La desinstitucionalització és clau per avançar cap a una atenció comunitària que prioritzi la llibertat i la ciutadania plena. Cal garantir un suport de qualitat que permeti a les persones viure amb autonomia, mantenir-se amb les seves famílies o comptar amb recursos que enforteixin la comunitat. Això implica reconèixer els drets de les persones i les famílies, i invertir en la comunitat com a base de solucions sostenibles. La institucionalització, com a model imposat, destrossa la llibertat de l'individu, el desconnecta de la comunitat i li priva del control sobre la seva pròpia vida. Per avançar, cal transformar els serveis en col·laboració amb les persones usuàries, empoderant-les i fomentant la seva participació com a membres actius de la societat.

5. Marc estatal i autonòmic de l'estratègia de desinstitucionalització

Liliana Marcos, Assessora de la Secretaria d'Estat de Drets Socials. Ministeri de Drets Socials i Agenda 2030.

La Liliana Marcos és professional de la comunicació especialitzada en salut global, cooperació i desenvolupament. Ha treballat com a responsable d'investigació social i anàlisis de polítiques d'infància a Save The Children, responsable de polítiques socials i ocupació a Oxfam Intermón i, des de 2021, és assessora de la Secretaria d'Estat de Drets Socials al Ministeri de Drets Socials i Agenda 2030.

El concepte d'institució.

Que la cultura occidental hagi decidit cuidar les persones que necessiten suports en institucions apartades i segregades de la comunitat no és un procés casual. Aquest fet el tenim culturalment molt arrelat, de manera que el procés de canvi de paradigma és molt difícil. Amb el simple canvi d'una llei no es canviarà aquest "modus operandi" que tenim tan interioritzat.

La societat en conjunt, amb molt de respecte i constància, hem d'anar modificant el sistema de tracte a les infàncies i adolescències. És un treball cooperatiu i cultural, i l'elaboració de l'estratègia de desinstitucionalització ha de contribuir a una evolució compartida entre tots els agents implicats.

En molts casos, la paraula "institució" s'associa a un recurs residencial. L'atenció comunitària, centrada en l'interès superior de l'infant, no es pot concebre en una institució on hi viuen 30 nens i nenes. Desgraciadament, la vida del menor d'edat, tal com està pautada actualment, sempre està supeditada als interessos i necessitats del servei, i no als interessos i necessitats d'aquests infants.

El procés de desinstitucionalització és un desafiament per a tothom, aquesta estratègia pretén contribuir a continuar avançant en la direcció de proporcionar millors cures i suport a aquelles persones que ho necessiten i a qui els correspon per dret.

"Estrategia estatal para un nuevo modelo de cuidados en la comunidad. Un proceso de desinstitucionalización" (Ministerio de Derechos Sociales, Consumo y Agenda 2030).

L'Estratègia assumeix la definició d'"institució" i d'"assistència institucional" que proporcionen les "Directrius comunes europees sobre la transició de l'assistència institucional a l'atenció de base comunitària", que la defineixen com aquella en la qual es donen algunes d'aquestes situacions o totes simultàniament:

- Les persones viuen aïllades de la comunitat i es veuen obligades a viure-hi segregades.
- Les persones no tenen control sobre les seves vides i les seves decisions quotidianes.
- Prima el compliment dels requisits organitzatius de la institució sobre les necessitats i preferències de les persones.

La institucionalització és un procés en què conflueixen múltiples causes i en el qual incideixen factors relacionats amb la situació de la persona i del seu entorn, amb especial rellevància per als factors vinculats amb la resposta i la concepció dels serveis. De l'anàlisi efectuada en l'"Estudi EDI: pel dret a una bona vida en la comunitat", es desprèn que, en tots els grups de població, els factors contextuais són els que tenen més pes en el risc de desencadenar processos d'institucionalització, destacant l'absència o mal funcionament de les xarxes de suport.

Així mateix, **aquest estudi proposa una conceptualització de la cultura institucional o assistencialista** com qualsevol tipus de situació o relació de cura i suport en què es manifestin els següents trets: **tracte uniforme i rigidesa en la rutina, accés genèric i no individualitzat als serveis, segregació i aïllament social, absència d'elecció i control, manca de presa de decisions sobre la pròpia vida, predominança dels interessos de l'organització per sobre de les necessitats de les persones, i relació asimètrica entre les persones que cuiden i les que són cuidades**. Tots aquests trets deriven en un ús normalitzat de restriccions, enteses com a actes o pràctiques, dinàmiques o omissions, que tenen el propòsit o l'efecte de restringir el moviment, la llibertat de decidir i/o d'actuar de manera independent d'una persona o el lliure desenvolupament de la seva personalitat.

La institucionalització en centres és la primera resposta principal per als nens, nenes i adolescents que ingressen en el sistema de protecció. El 2021 i el 2022 el 75% de les altes en el sistema de menors d'edat van ser directament a un acolliment residencial, davant del 25% d'altes en acolliment familiar.

El procés de desinstitucionalització.

La desinstitucionalització és un procés de canvi social, polític i cultural que preveu el pas de la cura en entorns d'aïllament i segregació, identificats genèricament com a institucions, **cap a modalitats de prestació de suport i cura concordes amb l'enfocament de drets humans, centrades en la persona, que respectin les seves eleccions, voluntat i preferències i promoguin la participació social i la inclusió en la comunitat**. Això inclou la prevenció de la institucionalització i la transformació dels contextos, centres i serveis, per assegurar-ne l'organització i el funcionament d'acord amb un enfocament de drets, abandonant tots els elements que conformen la cultura institucional assistencialista. També implica facilitar que les persones puguin sortir de les institucions per viure en la comunitat, d'acord amb el seu projecte de vida triat. En definitiva, **la desinstitucionalització és un procés que s'associa intrínsecament amb la vida independent i la inclusió en la comunitat com a objectius**.

Els processos de desinstitucionalització, per la seva complexitat, són graduals i requereixen un enfocament de transformació que contempli:

- **Un canvi cultural** que ha de ser impulsat en tots els espais d'intervenció i ha de comptar amb una voluntat política decidida i consistent.

- **Un marc jurídic respectuós amb els drets**, que reconegui el dret a escollir una forma de vida i a ser inclòs en la comunitat, el dret als suports i a la cura, a créixer en una família i el dret a l'accessibilitat.
- **La participació de les persones implicades** i el convenciment dels i les professionals del sector de les cures i els suports, impactant en la millora de la qualitat de vida de tots dos.
- **Objectius clars i delimitats i un sistema d'avaluació i seguiment rigorós** que mesuri avenços i garanteixi que les pràctiques pròpies de la cura institucional no es reproduïen novament.
- **Un marc econòmic i financer sostenible** que reorienti el finançament cap al desenvolupament d'alternatives de bona vida en la comunitat.

La realitat descrita en l'apartat anterior revela la necessitat urgent de transformar el model de cures i suports. Això es fa tenint en compte la voluntat i preferències de les persones, que en la seva gran majoria no desitgen viure en institucions, les opinions majoritàries de la societat que advoca per respostes de vida en la comunitat, les disposicions i tractats internacionals que així ho exigeixen i les opinions i recomanacions polítiques de persones expertes i professionals.

Diverses organitzacions internacionals incideixen en la necessitat imperiosa d'avançar en els processos de desinstitucionalització, ja que les institucions representen obstacles i restriccions en l'exercici dels drets de les persones.

Actualment, a Espanya s'han implementat i estan en marxa múltiples iniciatives innovadores que estan pilotant nous models de cures i suports, prioritzant respostes i atencions personalitzades, **orientades a la vida en la comunitat, a l'autonomia i autodeterminació de la persona**. Algunes d'aquestes iniciatives posen també en marxa processos de trànsit de persones que viuen en institucions a habitatges amb suports en la comunitat. Els bons resultats d'aquestes iniciatives demostren que **la desinstitucionalització, a més de necessària, és viable i indiquen el camí a seguir** alhora que permeten identificar barreres i obtenir aprenentatges. És per això que aquests processos de transformació tan complexos requereixen espais d'innovació social orientats a la seva transferència a millors polítiques públiques, així com mecanismes que facilitin el seu escalat i generalització, a partir dels quals es generi aprenentatge.

Un nou model de cures.

Aquest nou model de cures a la comunitat implica dos girs copernicans, entesos com una transformació en la manera d'enfocar la nostra mirada. Implica la combinació inseparable de dos enfocaments:

- **L'enfocament centrat en les persones** "(...)On les cures i els suports se centrin en la voluntat i preferències de les persones."
- **L'enfocament comunitari** "(...)On les persones puguin triar on, com i amb qui viure, en igualtat de condicions amb les altres persones, sense haver de viure segons un sistema de vida específic."

L'Estratègia es guia per un conjunt de principis i enfocaments inspirats en els Tractats, Cartes i Convencions de Drets Humans a nivell internacional i europeu, així com en les guies i recomanacions per a la transició cap a la bona vida en la comunitat, elaborades per persones expertes i tècniques a nivell europeu:

- Garantia de drets a les persones amb necessitats de suport i cura i les seves famílies.
- Respecte a la dignitat i bon tracte.
- Vida independent i en la comunitat.
- Personalització de les cures i suports.

- Llibertat d'elecció i control dels suports i cures.
- Perspectiva de gènere.
- Interseccionalitat.
- Prevenció de la institucionalització.
- Accessibilitat universal i assequible.

Joan Mayoral, Sotsdirector General d'Atenció a la Infància i Adolescència de la Generalitat de Catalunya.

El Joan Mayoral és advocat llicenciat en Dret per la UNED, especialitzat en dret públic. Ha treballat com a lletrat del Gabinet Jurídic de la Generalitat i és vocal i vicepresident del Comitè d'Ètica dels Serveis Socials de Catalunya des de la seva creació l'any 2010. També ha estat professor associat de la Facultat de Dret de la UdG.

Abans de desconstruir hem de reflexionar.

La DGAIA respon al nivell estricte del sistema de protecció, La nostra tasca consisteix a treballar per suplir el dret de tot infant a viure en família quan la família d'origen no pot fer-se'n càrrec, buscant dins de la mateixa família o fora amb recursos d'acolliment en família o acolliment institucional.

Perquè aquesta funció es pugui desenvolupar i puguem parlar de desconstrucció del sistema també hem de tenir en compte els altres sistemes que en un sentit més ampli també són sistemes de protecció: el sistema educatiu, el sistema de salut i d'intervenció comunitària, el sistema de protecció social i el sistema de justícia juvenil.

Sempre s'ha de tenir present l'orientació que es té en el sistema de protecció:

- **Orientació al desenvolupament de l'infant:** Les necessitats de l'infant com a subjecte de dret en el present i ciutadà ple en el futur. Es vol garantir la igualtat d'oportunitats per poder-se desenvolupar tots els infants. Intervenció primerenca i avaluació de necessitats. Objectiu de promoure el benestar social mitjançant la inversió social i la igualtat d'oportunitats. L'estat assumeix la responsabilitat de suport i cura de l'infant.
- **Orientació al suport familiar:** Intervenció centrada en les necessitats de suport a la unitat familiar. L'abús és conseqüència de conflictes familiars o de dificultats socials, econòmiques o psicològiques. Es donen respostes terapèutiques o de suport per satisfer les necessitats dels infants o resoldre els problemes. L'objectiu és la prevenció i la integració social. L'estat busca enfortir les relacions familiars treballant conjuntament amb la família i que les separacions dels fills siguin voluntàries.
- **Orientació a la protecció de l'infant:** Es fa intervenció quan hi ha negligències o maltractament per part dels pares, comportament desviat o paternitat disfuncional. Intervenció legal orientada a garantir la seguretat de l'infant. L'objectiu és la protecció i la reducció del dany. L'estat sanciona els pares i utilitza la coerció per separar els fills.

Es tendeix a pensar el següent: si passem el volum monetari que s'inverteix en protecció a serveis preventius solucionarem el problema de la separació i de la institucionalització de les infàncies i adolescències. Tanmateix, els països que tenen taxes de pobresa infantil molt més baixes que Espanya i Catalunya resulta que tenen índex de separació infància-família més alts. Les dades comparades amb els altres països ens indiquen que a Catalunya l'increment de recursos de prevenció, suport a les famílies i més inversió social en infància, possiblement no tindria com a conseqüència una disminució dels desemparaments.

Una possible explicació és que actualment tampoc disposem de prou serveis d'atenció per als infants i adolescents desemparats que els necessiten. És a dir, atenem els infants i els adolescents fora de la seva família d'acord amb els serveis i recursos de què disposem.

Situació actual del sistema de protecció.

Un dels aspectes que més cal millorar a l'escala autonòmica és l'impuls de la intervenció davant les situacions de risc: els Serveis d'Intervenció Socioeducativa. El Model SIS s'alinea amb un plantejament integral d'atenció a les infàncies i les seves famílies, posant èmfasi davant les situacions de risc d'acord amb el seu nivell de gravetat. Les 5 línies del Model SIS:

- Servei de suport a les famílies amb infants de 0-3 anys en situació de risc.
- Serveis d'atenció diürna (de 4 a 15 anys)
- Serveis d'intervenció familiar amb infàncies i adolescències en situació de risc (de 0 a 17 anys).
- Servei d'acompanyament socioeducatiu per a adolescents en situació de risc (de 16 a 17 anys).
- Servei d'intervenció socioeducativa itinerant (de 0 a 17 anys).

És evident que, si volem desplegar completament el Model SIS, hem de revisar aquest model i apostar per ell. El nou contracte programa haurà de servir per incrementar aquest tipus d'intervenció, millorar-la, i millorar l'encaix amb els serveis socials bàsics.

L'acolliment en família.

A Catalunya gaudim d'una gran estabilitat en l'acolliment familiar en extensa. Malgrat les reformes legislatives i els plans i programes desenvolupats a Espanya, tant a escala estatal com autonòmica, fins al moment no s'ha aconseguit fer efectiu el dret a una vida familiar, que possibiliti l'acolliment familiar dels menors d'edat que el necessiten en una família aliena. En aquesta branca estem estancats i és un dels grans reptes que tenim.

Hem passat de la idea de l'acolliment familiar professional a l'acolliment familiar especialitzat. Hem vist que no teníem un marc jurídic pel que fa a l'acolliment professionalitzat, hi ha un greu problema de regulació laboral estatal. Les possibles solucions són els professionals autònoms i les prestacions econòmiques.

Treball comunitari.

Des dels centres residencials es pot treballar amb les famílies de les infàncies i adolescències ateses. Les entitats acullen les infàncies en els serveis, però també els agradaria poder atendre i acollir a les famílies en la mesura del que sigui possible.

Hem de repensar el paper que poden jugar els serveis que atenen els infants i adolescents, es tracta d'eliminar les barreres entre centres i famílies, sempre que sigui possible. Des dels nuclis d'intervenció és més fàcil captar les famílies que sí que podrien tenir lligams de forma comunitària amb les infàncies que s'atenen.

Pel que fa a famílies col·laboradores, els procediments a vegades són molt proteccionistes i poc àgils. Si volem que la comunitat participi d'aquesta cura i protecció de la infància necessitem oferir maneres de procedir diferent, tant de treball amb les famílies d'origen per salvaguardar competències parentals com per se captadores d'acolliment en família de diferents modalitats. Fa falta una flexibilització de l'administració.

CONCLUSIONS.

La primera ponència per part de la Liliana Marcos posa de manifest la necessitat imperativa de transformar el model actual de cures cap a un enfocament basat en la desinstitucionalització. Aquest procés implica un canvi cultural profund en la manera com la societat occidental aborda la cura de les persones, especialment les infàncies i adolescències que necessiten suport. La institucionalització, amb les seves característiques d'aïllament, rigidesa i prioritització dels interessos organitzatius, ha demostrat ser inadequada respecte al seu enfocament cap als drets humans i a l'hora de garantir una vida digna i inclusiva. Per tant, és imprescindible un canvi estructural que promogui la vida independent i la inclusió comunitària.

Les institucions residencials, sovint caracteritzades per la manca de personalització en l'atenció i la subordinació de les necessitats individuals als requisits de l'organització, evidencien les deficiències d'aquest model. L'anàlisi revela que la manca de xarxes de suport efectives i opcions personalitzades augmenta el risc d'institucionalització, cosa que ressalta la necessitat de solucions alternatives basades en la comunitat i centrades en la persona.

La desinstitucionalització es configura com un objectiu prioritari que requereix un enfocament gradual i multidimensional. Això passa per una transformació dels serveis existents, la prevenció de la institucionalització i el desenvolupament d'alternatives inclusives. Per assolir aquest canvi, cal un marc jurídic que garanteixi els drets humans, la participació activa de les persones implicades i una reorientació dels recursos econòmics cap a models comunitaris de suport i cura. És fonamental comptar amb la col·laboració decidida dels professionals i amb un sistema d'avaluació que mesuri l'impacte de les intervencions. Tot i això, tal com apunta Joan Mayoral, la reorientació de recursos econòmics per si sola no es convertirà en solució absoluta per revertir les dinàmiques institucionalitzadores. Aquesta reorientació ha d'anar acompanyada d'un augment dels serveis per infàncies i adolescències que es troben en situacions de desemparament.

En aquest context, l'acolliment familiar es presenta com una alternativa clau a la institucionalització, especialment en família extensa. Tanmateix, les barreres legals i administratives han limitat el seu desenvolupament, i és necessari flexibilitzar els procediments per fomentar la participació de famílies col·laboradores i ampliar les modalitats d'acolliment. Això inclou tant l'acolliment especialitzat com el professionalitzat, que requereixen un marc regulador més adequat.

Els serveis d'intervenció socioeducativa (SIS) i el treball comunitari també emergeixen com a peces essencials per abordar situacions de risc i prevenir la institucionalització. D'altra banda, cal promoure la vinculació entre els centres residencials, les famílies d'origen i la comunitat, redissenyant els models de gestió per eliminar barreres i fomentar relacions més properes i atencions personalitzades. Aquesta perspectiva integral exigeix revisar el model actual i invertir en serveis preventius que prioritzin el desenvolupament de les infàncies i el suport a les famílies.

L'estratègia de desinstitucionalització s'ha de fomentar en dos principis essencials: la centralitat en la persona i l'enfocament comunitari. Això implica garantir que les cures i els suports respectin la voluntat i preferències individuals, mentre s'assegura que les persones puguin viure en entorns inclusius. Aquesta

transformació exigeix polítiques públiques innovadores, la col·laboració entre sistemes - social, educatiu, sanitari, justícia juvenil - i un compromís estructural per garantir una vida digna, humana i equitativa.

2n dia del Fòrum, imatge de la pausa pel cafè on aprofitem per relacionar-nos.

6. Com garantir el respecte dels drets fonamentals de les infàncies i adolescències i el seu desenvolupament integral en qualsevol model d'atenció

Francesca Pisanu, Responsable de la Incidència Política Eurochild

Francesca Pisanu, LLM en Drets Internacionals dels Infants, és la responsable d'incidència a Eurochild, la xarxa més gran d'individus i organitzacions que treballen amb i per als infants, amb 211 membres en 42 països Europeus. Al llarg dels anys, Francesca ha influït en diverses legislacions i polítiques de la UE, incloent-hi la Directiva revisada contra el tràfic d'éssers humans, la Directiva revisada sobre els drets de les víctimes i la Recomanació de la Comissió Europea sobre sistemes integrats de protecció infantil.

Fòrum FEDAIA per la desinstitucionalització i l'enfortiment familiar a Catalunya.

És essencial apostar per la desinstitucionalització, ja que el model actual evidencia una elevada dependència de les institucions com a sistema de protecció: el 2022 a l'estat espanyol, fins a 17.061 infants i adolescents vivien en centres residencials, i entre 2021 i 2022, un 75% dels menors que van ingressar al sistema de protecció van ser directament derivats a aquestes institucions. Aquestes dades reflecteixen la necessitat urgent de transitar cap a models de suport familiar i comunitari.

El 13 de juny, el Govern Espanyol va adoptar l'Estratègia Nacional 2024-2030 per a un Nou Model de Cures Basades en la Comunitat, orientat a les persones en risc d'exclusió social, amb l'objectiu de deixar enrere les institucions i avançar cap a sistemes de suport familiar i comunitari.

L'estratègia es fonamenta en cinc àrees clau:

- 1. Prevenció:** abordatge de les causes que porten a la institucionalització, com la pobresa, la manca d'accés a serveis bàsics (també arran de la dificultat d'accés a l'habitatge) i la discriminació.
- 2. Participació:** fomentar la participació comunitària i garantir que les opinions dels afectats siguin considerades.
- 3. Transformació:** desenvolupar nous models de cura centrats en la comunitat i reforçar la qualitat dels serveis socials, essencials en la prevenció.
- 4. Transició:** Crear nous models per enfortir els sistemes de suport familiar centrats en les persones i en les famílies, assegurant transicions segures i graduals cap a aquest model.
- 5. Condicions de suport a la desinstitucionalització:** Desenvolupar i modificar el marc legislatiu, garantir un finançament sostenible per als models basats en la comunitat i construir un sistema de cooperació fonamentat en els drets humans.

28è Fòrum FEDAIA.

Al Fòrum, FEDAIA i les seves entitats reafirmen el compromís i el consens amb l'estratègia enfocada amb

la desinstitucionalització. Aquest fet també és compartit amb altres actors, la participació en el Fòrum de representants de la Generalitat, Ajuntament de Barcelona, el Ministeri de Drets Socials i de diverses entitats demostra aquest consens. Un espai plural com el Fòrum ha permès compartir i intercanviar enfocaments que comparteixen **la idea de centrar en l'infant i en les famílies, l'enfocament del sistema de protecció.**

Contribució d'Eurochild i la perspectiva europea en el marc de la desinstitucionalització.

Des de la vessant europea, s'exposa la implementació de la **Garantia Infantil Europea i les recomanacions de la Comissió Europea per invertir en serveis no residencials i en el suport a famílies d'acollida.** En aquest sentit, hi ha exemples prometedors en la implementació de la Garantia Infantil Europea en diversos països, com el projecte Care Leaver a Itàlia, els avenços a Bulgària amb el tancament definitiu d'institucions i la legislació sobre l'atenció alternativa a Xipre. La Recomanació de la Comissió Europea sobre sistemes integrats de protecció infantil va en aquesta línia, subratllant que **els estats membres haurien d'invertir en serveis no residencials, promoure estratègies nacionals de desinstitucionalització i garantir un suport adequat per a les famílies d'acollida.**

Tot i això, es destaquen les possibles contradiccions en la implementació d'estratègies de desinstitucionalització. En aquest sentit, **cal evitar l'exclusió de grups vulnerables,** incloent-hi infants amb discapacitats o d'origen migrant en aquest procés. **La manca de definició del concepte de serveis residencials també és un repte clau.**

Eurochild està encantada de contribuir al diàleg continu sobre la reforma dels sistemes de protecció i atenció a la infància. Catalunya està implementant nombroses iniciatives, com un enfocament integral en l'educació i atenció a la petita infància, a més de millorar el suport per a infants amb discapacitat. Aquestes mesures són essencials per abordar les causes profundes de la institucionalització infantil, com la pobresa i la manca d'accés a serveis.

Des de Eurochild tenim el compromís d'actuar com a pont entre les institucions de la UE i els professionals locals, col·laborant amb membres i diversos actors per garantir que les polítiques de la UE i les nacionals es tradueixin efectivament en accions significatives sobre el terreny.

Aida C. Rodríguez, adjunta per la defensa dels drets de la infància, Síndic de Greuges de Catalunya

Adjunta per a la defensa dels drets dels infants i dels adolescents del Síndic de Greuges des d'abril de 2023. Assisteix la síndica i exerceix les competències delegades en la protecció de les infàncies i adolescències en el context de la Convenció internacional dels drets dels infants. Abans d'ocupar el càrrec d'adjunta va ser directora de l'àrea de justícia restaurativa de la institució. És doctora cum laude en Ciències de l'Educació, llicenciada en Filosofia per la Universitat Ramon Llull (URL) i té el Màster en Ciutadania i Drets Humans de la Universitat de Barcelona.

Iniciatives i reptes per a la desconstrucció de la institucionalització en les infàncies i adolescències.

Fa trenta anys que el model s'ha anat inclinant cap a la creació de recursos residencials com a resposta a les situacions de desprotecció i vulneració de drets que les infàncies poden viure dins la família. Però també som part d'un sistema que dona per assumides les institucions totals, la presó n'és l'exemple més clar.

Una institució total és aquella que regula diversos aspectes de la vida de la persona, deixant poc marge a la presa de decisions individual. Una institució total ho és perquè endreça i organitza les hores del dia, les normativitza. En una institució total s'hi dorm, és un lloc de residència per un grup de persones que hi conviuen durant un període de temps seguint una rutina formal (Goffman, 1960).

Com protegir els infants sense vulnerar els seus drets i/o els de les seves famílies?

En aquest sentit, els infants es veuen immersos en una paradoxa important, ja que malgrat estar en una institució destinada a protegir-los, sovint, dins dels sistemes de protecció els seus drets es veuen vulnerats. Aquestes institucions no sempre poden proporcionar l'entorn de cura i atenció que necessiten, cosa que pot afectar negativament el seu desenvolupament i benestar.

Si l'objectiu és protegir els infants, s'ha de treballar per dissenyar un sistema capaç d'aconseguir-ho. En aquest camí de recerca de la millor solució, s'ha d'analitzar i repensar el sistema actual per trobar una resposta que s'ajusti a les necessitats dels infants sense comprometre el seu desenvolupament. Una resposta que no assumeixi que viure en un centre és innocu. No ens ha de fer por el canvi, hem de ser ambiciosos quan es tracta de millorar la vida de les infàncies i de les seves famílies.

La desinstitucionalització és crucial per transformar el sistema de protecció infantil. La prevenció, especialment en un context de baixa inversió, és essencial per canviar el model. L'acompanyament de les famílies i els infants durant el període d'institucionalització també és fonamental. A més, cal incloure la participació dels infants i les famílies en el procés de canvi.

Reptes de la desinstitucionalització.

Aquest context de canvi s'enfronta a diversos reptes, entre els quals destaca l'augment de la vulnerabilitat i la pobresa. També al creixement d'expedients de risc, que ha augmentat notablement. El mapatge d'aquestes situacions resulta essencial, tot i la manca de criteris legals clars i definits. L'augment dels casos de desemparament i el creixement del nombre d'infants en centres d'acolliment es vincula directament a l'increment de la pobresa. Tot això passa dins d'un sistema de protecció que presenta discriminacions sistèmiques, amb una sobrepresentació d'adolescents, infants amb discapacitat, infants amb problemes de salut mental i infants migrants.

A més, la baixa inversió en polítiques de suport a les famílies a Catalunya empitjora encara més la situació. Els serveis a escala local no són suficients i es veuen desbordats. El sistema, basat en la disponibilitat de places, separa els infants de les seves comunitats. Això es percep com un càstig pels infants, que són desconnectats de casa seva i del seu entorn. El sistema en conjunt acaba sent vist com un càstig més que com un acompanyament.

L'impacte d'aquest model en la vida dels infants és especialment rellevant, ja que el temps en la infància té un efecte molt més profund en el seu desenvolupament que el d'un adult. A més, l'estancament del nombre de famílies acollidores posa de manifest la necessitat urgent de generar alternatives per a una protecció més adequada.

Contradiccions en l'àmbit polític i legal en els processos de desinstitucionalització.

Per millorar el sistema actual de protecció infantil, cal millorar el suport a les famílies per prevenir el risc, és essencial desplegar el Model SIS a tots els nivells de risc. A més, cal incrementar la participació dels infants, adolescents i famílies, assegurant que tinguin veu en els processos que els afecten. Tot això s'ha de fer re-

pensant les garanties durant el procediment de protecció, ja que moltes famílies manifesten la manca de seguretat que la situació actual representa.

Un altre punt clau per evitar la institucionalització és **l'increment i reforç de les famílies d'acolliment, sobretot per evitar que la petita infància acabi als centres**. Des del síndic, també identifiquem la necessitat que **els centres residencials tinguin un màxim d'11 places per garantir una millor atenció**.

Finalment, un element imprescindible per millorar el sistema de protecció, és que **els centres disposin d'equips estables**, tutors i professionals formats, assegurant també condicions laborals adequades per als treballadors, **per garantir una atenció de qualitat a les infàncies**.

Què diuen els infants i adolescents que passen pel sistema de protecció?

S'ha d'escoltar i incloure en el procés als infants i adolescents que han passat pel sistema de protecció. Aquests són valuosos, ja que poden identificar les diverses necessitats per millorar el benestar i la integració en el sistema. Aquí es presenten cinc demandes destacades:

- 1. Més participació en la presa de decisions:** els infants i adolescents volen tenir veu en la presa de decisions sobre el funcionament dels centres on estan vivint. Es requereixen espais periòdics on es puguin expressar sobre la normativa del centre, ajustar-la a les seves necessitats.
 - a. A més a més, els infants i adolescents proposen tenir trobades amb professionals de la DGAIA per traslladar aquestes opinions.
- 2. Respectar la identitat cultural:** és essencial que els centres respectin les tradicions i les identitats culturals dels infants. Això inclou permetre'ls participar en celebracions importants per a les seves famílies, com casaments o funerals, així com possibilitar la mobilitat per passar vacances amb la seva família. També demanen que no se'ls allunyi del seu territori o comunitat, mantenint els vincles amb les seves arrels.
- 3. Millorar la formació dels treballadors i educadors:** els joves detecten que els educadors estan sobrecarregats i sovint realitzen tasques que no els corresponen. Demanen formació addicional pels professionals en empatia, psicologia i salut mental.
 - a. També volen que els educadors siguin estables i tinguin estades llargues, per establir vincles de confiança.
- 4. Millorar la preparació per a la vida autònoma:** es demana una millor preparació per a la vida autònoma, que els prepari un cop arribin a la majoria d'edat.
- 5. Creació d'un consell de joves tutelats i extutelats:** Des de la figura del síndic, es proposa la creació d'un consell de joves tutelats i extutelats per donar-los una plataforma de representació i participació activa en la presa de decisions que afecten els seus drets i el seu futur. Això els permetria expressar les seves opinions i millorar el sistema des de dins.

L'Almudena González ha centrat la seva recerca en l'actuació de l'Administració de protecció de la infància i adolescència en risc, desemparament o víctima de qualsevol forma de violència; la protecció efectiva de l'interès superior del menor i la seva escolta activa; així com l'actuació de l'Administració envers els joves migrats sols; amb participació en projectes i publicació d'articles acadèmics al respecte.

El procés de desinstitucionalització planteja diversos reptes que cal abordar de manera prioritària per garantir que la protecció dels infants i adolescents sigui efectiva i adequada a les seves necessitats.

Desplegar el model SIS.

És imprescindible que el model SIS arribi a tots els nivells de risc, des de les situacions menys greus fins a les més crítiques, amb l'objectiu de prevenir el desemparament i evitar l'escenari d'institucionalització.

També és imprescindible una perspectiva territorial, ja que cada territori presenta característiques i perfils de risc diferents. És necessari adaptar el model a les necessitats específiques de cada població per garantir una intervenció adequada. Per poder desplegar alternatives basades en prevenció, cal que aquesta es centri en indicadors de risc treballats i definits, indicadors clars que permetin identificar situacions de vulnerabilitat abans que s'agreuïn.

La prevenció requereix finançament i recursos necessaris.

Des d'una perspectiva territorial, és clau dotar de suport i recursos als ens locals. Per implementar mecanismes de prevenció, com ho és el Model SIS, els ajuntaments han de rebre els recursos econòmics necessaris. Aquest fet també requereix la dotació d'equips especialitzats, ja que és imprescindible que els serveis socials bàsics comptin amb professionals formats per atendre els casos de risc i treballar els indicadors de manera eficient.

És per això que és extremadament pertinent continuar posant el focus en treballar en els COSE (Compromisos Socioeducatius) com un mètode de prevenció a la institucionalització. Els COSE impliquen un seguiment constant i personalitzat dels casos a la frontera del desemparament, cosa que requereix inversió en temps i recursos humans. Un cop aplicat el monitoratge cal establir sistemes per fer un seguiment eficaç de l'evolució dels casos i garantir que es compleixin els objectius marcats.

Plans i programes per abordar els indicadors de risc.

El canvi de paradigma implica una millor definició d'indicadors. És essencial definir uns indicadors clars que permetin treballar sobre les situacions de risc de manera preventiva.

La millora de la definició dels indicadors permetrà elaborar i aplicar els programes d'intervenció i de prevenció necessaris per abordar aquests indicadors de risc. És per això, que els indicadors han d'anar acom-

panyats de plans i programes específics que ajudin a revertir les situacions de vulnerabilitat i risc detectades.

Garantir l'aplicació efectiva del marc legal (LOPIVI).

Garantir l'aplicació de la LOPIVI és clau, però cal que aquesta **sigui dotada amb el pressupost necessari per complir-la**. És indubtable que la LOPIVI proporciona un bon marc legal, però cal implementar-la a través d'un pressupost específic que cobreixi les necessitats del sistema. **Això també inclou la formació dels professionals**. També és imprescindible un pla de formació que doti els treballadors de les competències necessàries per aplicar la llei de manera efectiva.

Objectiu final ha de ser que el desemparament sigui un cas realment excepcional, gràcies a un sistema basat en la prevenció, el suport als territoris i el treball coordinat entre els diferents agents implicats. El model SIS, amb els recursos i la formació adequada, és la clau per aconseguir una protecció integral dels drets de les infàncies i adolescències en situació de risc.

CONCLUSIONS.

Les ponents han exposat l'ample consens sobre la necessitat urgent de transformar el sistema de protecció, amb un enfocament prioritari en la prevenció i el suport comunitari. Les dades sobre la dependència del sistema de protecció actual, encara focalitzat en centres residencials, subratllen la importància de transitar cap a models que garanteixin l'atenció en entorns familiars i comunitaris. Això implica reforçar el suport a les famílies, desenvolupar alternatives viables a la institucionalització i promoure la participació activa d'infants, adolescents i famílies en la presa de decisions que els afecten.

Les ponents han coincidit a destacar diversos reptes estructurals: la insuficiència de recursos destinats a la prevenció, la necessitat d'adaptar els serveis a les especificitats territorials i la manca d'equips especialitzats per abordar una atenció adequada. També s'ha posat de manifest la importància de desplegar en tots els nivells de rics el model SIS i de garantir l'aplicació efectiva de la LOPIVI, que ha d'anar acompanyat amb un finançament adequat. Aquest procés de desinstitucionalització requereix un canvi de paradigma valent, que abordi les causes estructurals del desemparament i assegurui que cada infant tingui l'oportunitat de créixer en un entorn segur, familiar i de qualitat, evitant la desconexió del seu territori i xarxa comunitària.

7. Experiències i bones pràctiques envers la prevenció de la institucionalització

Dra. Txus Morata, Fundació Social Pere Tarrés. Programa Somos Voz

**FUNDACIÓ
PERE TARRÉS**

Txus Morata és doctora en Pedagogia per la UB, llicenciada en Pedagogia i diplomada en Magisteri. Professora titular de la Universitat Ramon Llull. Directora de la Càtedra de Lleure Educatiu i del Grup de recerca Innovació i Anàlisi Social (GIAS) de la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés. Experta en Dinamització comunitària, Educació en el lleure, Participació, Educació social i Treball social.

El programa SOMOS VOZ constituït per dos projectes que s'han realitzat des del 2022 al 2024 per part de Plataformes Socials Salesianes i Fundació Pere-Tarrés, finançat mitjançant fons europeus, pel Ministeri de Drets Socials i Agenda 2030, en el marc del Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència, té com a finalitat contribuir a generar un canvi en el model d'acompanyament a la infància i les seves famílies en situació de risc social, des d'un enfocament comunitari, en què estan compromeses totes les persones i entitats que en formen part.

El programa s'ha portat a terme en diferents etapes:

1. Es van investigar i descriure metodologies, activitats, i sistemes de coordinació i acompanyament per reduir la institucionalització, treballant a 13 CCAA d'Espanya.
2. Es va crear un model d'innovació pedagògica amb caràcter preventiu, incloent-hi materials pedagògics per a la implementació (78 participants mitjançant cocreació).
3. El model es va implementar en 9 CCAA, involucrant 25 centres socioeducatius (mostra d'estudi) i 14 centres (mostra de control). Van participar 549 infants i adolescents, les seves famílies i més de 100 professionals. Es va dissenyar una proposta formativa per als professionals. Es va establir un sistema d'avaluació per mesurar l'impacte social i es van fer accions de transferència del model i difusió de materials pedagògics i bones pràctiques.

Gràcies a aquest programa infàncies, adolescències i les seves famílies són capaces de millorar el seu clima familiar, s'impliquen més als Centres Socioeducatius, escoles i comunitats, i coneixen més recursos locals. Pel que fa a l'avaluació de les professionals, valoren els equips estables, el treball interdisciplinari, la formació continuada i els plans de treball concrets per evitar cronificacions. Per últim, d'aquest programa la comunitat en destaca com el treball comunitari i coordinat milloren la inclusió i corresponsabilitat amb les infàncies en situació de vulnerabilitat.

fasi. fundació
acció
social
infància

José Manuel Lopera és psicòleg amb especialització en teràpia familiar sistèmica (Màster de Teràpia

Cognitiu Social i el Màster de Teràpia Familiar de l'Hospital de Sant Pau) i en avaluació de projectes socials (Diplomatura d'Avaluació de Projectes i Màster en Tècniques d'Investigació Social Aplicada). Més de 20 anys en l'àmbit del tercer sector en atenció directa i com a coordinador de projectes. Actualment responsable de l'Àrea d'Impacte i Gestió del Coneixement de Plataforma Educativa.

Nascut el 2009, el Projecte Cases d'Infants s'emmarca dins del Programa de suport a les famílies amb infants i adolescents en situació de desemparament o en risc de patir-ne. L'objectiu general és oferir a les famílies i als infants i adolescents que es troben en situació de desemparament o risc de patir-ne un recurs residencial que permeti, en el menor temps possible, el retorn dels infants a la llar familiar i/o evitar una situació de desemparament.

Per tant, es tracta d'un servei d'institucionalització temporal i parcial (12 a 18 mesos) per evitar la institucionalització de llarga durada i les seves conseqüències, que a més evita la ruptura amb família i entorn. Dades d'impacte:

- Resultats de la intervenció: El 71,17% de les infàncies del projecte tornen amb els progenitors al domicili parental, un 80,26% de les infàncies que no havien estat institucionalitzats eviten aquesta situació i el 67,31% dels infants institucionalitzats tornen amb les famílies en acabar la intervenció, tot i que aquest percentatge baixa al 54,71% en casos procedents de serveis residencials o acolliment.
- Factors de pitjor pronòstic: Provenir d'un servei residencial en comptes del domicili familiar, ser adolescent en lloc de nen petit, ser derivat per un EAIA en lloc de Serveis Socials i pertànyer a una família monomarental.
- Seguiment a llarg termini: Un 62,3% dels casos mantenen la convivència entre progenitors i fills/es al llarg dels anys, un 23,2% es separen en els primers sis mesos després de la intervenció i un 14,6% pateixen una separació posterior, malgrat no separar-se inicialment.

És molt important realitzar estudis que avaluïn els resultats i impactes dels projectes a fi de trobar les millors solucions possibles en la prevenció de la institucionalització. Projecte com el de CI poden servir d'inspiració per ampliar la cartera de serveis al nostre territori o replicar-los en altres àrees geogràfiques, estudiant versions cada vegada més comunitàries. CI té un alt impacte en evitar institucionalitzacions (80,26%) i també en revertir institucionalitzacions (67,31%) gràcies al seu caire preventiu eficaç per reduir el desemparament i facilitar la reunificació familiar.

El Manel Grande és diplomad en educació social i exerceix com a tal a SUARA Cooperativa.

És supervisor d'equips que atenen persones. Expert en intervencions sistèmiques i cursant el màster en teràpia sistèmica. Amb més de 20 anys d'experiència professional, preferentment en l'àmbit d'infància i família. Ha coordinat i acompanyat equips de treballadores familiars dins el SAD. Actualment, treballa al servei de famílies vulnerables de l'agència d'habitatge.

El Paidos va néixer fruit d'una reflexió de diferents professionals, encapçalats per Càritas qui en va ser la titular del projecte, amb el propòsit d'acompanyar famílies amb infants petits en els processos de criança, amb un enfocament integral buscant evitar la fragmentació en l'acompanyament familiar. S'inspira en l'experiència d'un projecte de la Font de la Pólvora a Girona.

Principals elements del projecte:

1. Desinstitucionalització de la institució: Es vol transformar la institució per fer-la més flexible i acollidora, oferint espais que fomentin vincles de confiança amb les famílies, amb processos d'acollida graduals i adaptats als ritmes de les famílies.
2. Comissió d'Altes: Hi ha una comissió de professionals (Ajuntament: direcció de serveis socials i tècnica de l'àrea de família i infància, Càritas i equip de Paidos).
3. Acompanyament integral i interdisciplinari: Es compta amb un equip de diferents professionals (educadors socials, psicòleg, i treballadora familiar).
4. Capacitats marentals i parentals: Es remarca que la pobresa no determina les capacitats marentals i parentals, i es busca millorar-les sense estigmatitzar la família.
5. Mirada sistèmica i xarxa comunitària: S'implica tota la família extensa en el procés, així com les relacions amb l'entorn, reforçant les connexions amb altres serveis i promovent la comprensió mútua entre la família i aquests serveis.
6. Acompanyament quotidià: L'acompanyament es fa des de la quotidianitat i en el fer diari, sense activitats artificials, amb l'objectiu de crear un context que s'aproximi a la realitat habitual de les famílies.
7. Protagonisme de la família: La família dirigeix el seu procés amb el ritme i les necessitats pròpies, creant una coordinació transparent entre la família, serveis socials i Paidos.
8. Voluntarietat: Buscar la voluntat en la participació augmenta el compromís cap al mateix procés.
9. Mirada bonica i cura: Es dona importància a les potencialitats de les famílies, sense negar les necessitats, situant la cura com a valor central. Cuidar per ser cuidat.

Isabel Escuder és treballadora social i responsable de l'àrea de salut mental de l'entitat INTRESS a Catalunya. També és professora associada a la Universitat de Lleida. Vinculada al món de la salut mental des de fa més de deu anys, l'apassiona la seva professió i, sempre que pot, participa en les iniciatives vinculades al treball social.

Eina de prevenció, promoció i lluita contra l'estigma en salut mental.

El 75% dels trastorns mentals es desenvolupen durant la infància o adolescència, i fins al 60% dels adults amb trastorns ja havien estat diagnosticats abans dels 15 anys. Per això, abordar la salut mental en aquestes etapes és crucial, tant per prevenir com per donar suport als infants afectats.

El conte "La formiga Mila" és una eina educativa per treballar la salut mental amb infants en col·legis, centres cívics i altres espais comunitaris. Fomenta trencar l'estigma des de les primeres edats, contribuint a una generació futura més emocionalment conscient.

Sabem, perquè cada vegada hi ha més evidència científica, que els processos de salut mental requereixen un abordatge integral i que l'entorn és molt important. Així doncs, cal reforçar la comunitat i repensar els models de serveis des d'aquest enfocament. Això exigeix idear alternatives a la institucionalització.

Aquest és un conte escrit des de la primera persona, des d'un servei social que gestiona la nostra entitat "El servei per a l'Autonomia a la pròpia Llar" de la cartera de serveis socials de la Generalitat. Amb un marcat caràcter comunitari i des d'un enfocament basat en la recuperació, comptem com la formiga Mila passa per una crisi derivada d'un problema de salut mental i com, amb el suport d'alguns personatges i de la comunitat aconsegueix recuperar l'estabilitat. La formiga sap que viurà processos similars en un futur, però també sap que pot secundar-se en la comunitat per a superar-los.

CONCLUSIONS.

El procés de desconstrucció de la institucionalització en l'atenció a infàncies i adolescències vulnerables es pot articular a través d'iniciatives innovadores que aposten per models comunitaris i preventius en l'acompanyament de les famílies. Aquestes iniciatives posen en valor el paper de la comunitat i el suport familiar com a eixos clau per evitar o reduir la institucionalització, oferint alternatives que promouen la resiliència i l'autonomia de les nenes, nens i adolescents.

Els projectes que s'han presentat apunten a la necessitat d'implementar un model d'acompanyament que redueixi la dependència institucional, implicant tota la comunitat en la protecció i suport de les infàncies i les seves famílies. Una intervenció col·laborativa entre diferents agents de la comunitat (centres socio-educatius, serveis socials, etc.) redueix la necessitat d'institucionalització i enforteix els vincles familiars i comunitaris.

Les experiències subratllen la importància d'una participació activa de les infàncies, adolescències i les seves famílies, tant en el procés de presa de decisions com en el disseny de les intervencions. S'ha de posar l'èmfasi en processos flexibles i adaptatius, que respecten el ritme propi de cada família. A més, s'ha de prioritzar la visió que la pobresa o la vulnerabilitat econòmica no determinen les capacitats parentals, evitant així la fragmentació de l'acompanyament.

Encara ens queden reptes rellevants a tres nivells: polítics, comunitaris i familiars. Treballar millor amb les famílies és un repte que requereix professionals formats específicament per això. La comunitat també ha d'estar formada i preparada per poder desenvolupar de manera exitosa projectes de desinstitucionalització d'ampli abast. Ha d'estar sensibilitzada i ser receptiva a acollir infàncies i adolescències que estiguin en situació de vulnerabilitat. Les professionals, entitats i serveis han de revisar no solament què estan fent sinó des d'on s'està fent. En aquest punt és clau treballar des de concepcions i plantejaments teòrics de fons: educació sistèmica, desenvolupament de la comunitat i parentalitat i maternalitat positiva per poder transformar en clau preventiva.

L'atenció integral per part d'equips interdisciplinaris facilita una intervenció holística que contempla l'educació, la salut mental i la dinàmica familiar. Això permet abordar les necessitats complexes de les infàncies i adolescències d'una manera completa, fomentant una cura continuada i pròxima que facilita la vinculació entre professionals i famílies.

Es destaca la rellevància d'una intervenció precoç en salut mental i la lluita contra l'estigma des d'edats primerenques. A través de materials didàctics com contes, es fomenta una comprensió empàtica de la salut mental entre les infàncies, preparant-les per gestionar millor els possibles reptes en la vida adulta. Aquest projecte també subratlla la necessitat d'una xarxa de suport que sostingui les persones en moments de crisi, també amb una implicació activa de la comunitat.

Totes les diferents metodologies de treball s'haurien de poder adaptar a una visió sistèmica de treball en la quotidianitat i de mirada apreciativa amb la família i en un entorn domiciliari. Sempre s'ha d'intentar evitar el trencament de la convivència operant al voltant de l'interès superior de les infàncies i adolescències.

L'avaluació continuada dels impactes dels models aplicats és fonamental per consolidar bones pràctiques. S'ha de desenvolupar sistemes d'avaluació social que mesuren l'impacte en el benestar de les infàncies i les seves famílies. També es contempla com a una iniciativa rellevant el fet de dissenyar materials pedagògics per facilitar la transferència d'aquests models a altres contextos. Això és essencial per poder replicar

aquests projectes i assegurar-ne la sostenibilitat.

En conjunt, les bones pràctiques compartides mostren que l'aposta per models més flexibles i comunitaris en l'acompanyament a les infàncies i adolescències en situació de risc resulta altament eficaç per afavorir el seu desenvolupament i benestar. La institucionalització requereix una reconfiguració deixant de ser un destí inevitable per passar a ser un recurs excepcional, en un context en què la comunitat i la família esdevenen els principals agents de suport i resiliència. No hem d'observar les famílies des d'una vessant punitiva.

En una societat cada cop més individualista les cures no es posen al centre i preval la productivitat envers la reproductivitat. Totes som responsables d'aquelles situacions en què les infàncies i adolescències no són ateses com haurien de ser-ho.

8. Protecció i atenció en risc amb foment de l'autonomia, la lliure elecció, la participació i la humanització de les estratègies i processos d'ajuda

Javier Múgica Flores

Javier Múgica Flores és psicòleg i terapeuta de família de formació. Ha treballat 47 anys en protecció amb Agintzari SCIS de Bilbao. Es va especialitzar en acolliment familiar i adopcions. Ara que és jubilat, dedica el seu temps a l'activisme psicosocial.

La desinstitucionalització és un procés de transició cap a una vida en la comunitat que implica:

- **Context comunitari i suport professional:** desenvolupar recursos comunitaris accessibles i serveis personalitzats centrats en la persona, especialment per a la infància.
- **Prevenició i transformació:** evitar la institucionalització i transformar les institucions residencials en serveis comunitaris i/o familiars, garantint la qualitat, accessibilitat i atenció personalitzada.
- **Canvi cultural:** promoure la dignitat i l'autonomia de les persones amb suports adaptats al seu projecte de vida.

Aquesta transformació inclou:

1. Promoure participació i xarxes de suport comunitàries, fomentant l'arrelament familiar i comunitari.
2. Revisar els models de suport i rols professionals d'acord amb els drets humans i preferències individuals.
3. Desenvolupar serveis de base comunitària que compleixin amb estàndards d'accessibilitat, proximitat i qualitat.
4. Reconvertir o tancar infraestructures institucionals per donar lloc a recursos comunitaris que garanteixin una vida digna.

La desinstitucionalització implica transformar o tancar les infraestructures assistencials actuals mitjançant la reducció de la seva grandària i capacitat, adaptant-les per complir funcions de llar amb un entorn digne i personalitzat. Quan això no sigui possible, s'han de desenvolupar plans de transició cap a recursos comunitaris o familiars. Aquest procés ha de ser gradual, garantint serveis accessibles i orientats a la qualitat de vida i l'autonomia de les persones, substituint progressivament el model institucional per un sistema basat en la comunitat.

Les necessitats i aspiracions de les persones amb suport inclouen:

- Viure en la comunitat amb recursos i serveis accessibles i personalitzats.
- Habitatge adequat dins de la comunitat.
- Suports per a la vida independent i control sobre aquests, amb mecanismes efectius de participació.
- Serveis de detecció precoç, atenció a la salut mental i recursos familiars i comunitaris per a la infància en risc.
- Comunitats corresponsables que eliminin barreres per a la inclusió social.

Pel que fa a les famílies:

- Les cures familiars, majoritàriament assumides per dones, són el nucli del sistema de cures
- És prioritari augmentar el nombre de famílies d'urgència, evitar la cronificació i les derivacions múltiples, i garantir l'arrelament i la continuïtat dels vincles familiars.
- S'ha d'apostar per mesures estables, desenvolupar acolliments especialitzats amb una base tècnica i normativa, i ampliar els suports a les famílies d'origen per evitar separacions o promoure reintegracions.
- Cal garantir entorns segurs i suports adequats en la transició dels joves a la vida adulta, prohibint tota forma de violència.

Les necessitats dels professionals inclouen:

- Suports especialitzats per reduir la càrrega mental i millorar l'eficiència.
- Formació contínua per avançar cap a pràctiques centrades en la persona.
- Millores laborals en contractes, salaris i condicions.
- Revalorització social del sector i increment de la presència d'homes en les cures.

A Espanya, el procés de desinstitucionalització afronta els següents desafiaments:

Desafiament 1: marc normatiu.

El desafiament del marc normatiu consisteix a adaptar la legislació vigent per promoure l'autonomia personal, l'enfocament comunitari i l'accessibilitat universal, eliminant les normes que fomentin l'internament en institucions i dificultin la transició cap a serveis comunitaris. És fonamental flexibilitzar serveis i prestacions,

creant nous suports adaptats a la vida en la comunitat i basats en el projecte de vida de cada persona. A més, cal reforçar el marc legislatiu per a famílies acollidores, garantint drets laborals i millorant l'acolliment especialitzat. En el mateix sentit, és necessari modificar la normativa de protecció a la infància per assegurar suports adequats en la transició a la vida adulta, segons les necessitats individuals. També s'ha d'establir drets per a les famílies cuidadores, com l'accés a serveis de suport, mesures de conciliació i atenció sanitària i social. Finalment, s'ha de garantir l'accessibilitat a l'habitatge mitjançant la normativa urbana i fomentar la creació de solucions pilot innovadores en els serveis comunitaris i familiars.

Desafiament 2: finançament suficient i sostingut.

Aquest desafiament planteja garantir un finançament suficient i sostenible per desenvolupar alternatives comunitàries i familiars, alhora que facilita la transformació i tancament de les institucions. Això implica canviar l'estructura de despesa actual per prioritzar els serveis d'atenció comunitària i personalitzada, reduint la despesa en institucions. Es proposa introduir condicionalitats en els pressupostos de l'Estat per afavorir la inversió en serveis comunitaris, establir pressupostos específics per a la desinstitucionalització, i assegurar finançament estable per a serveis accessibles i de qualitat. A més, es vol intensificar el control i l'elecció de les persones sobre els suports que reben, amb una major flexibilitat en l'assignació de recursos per adaptar-se a les seves necessitats i preferències.

Desafiament 3: organització de recursos i serveis.

Es centra en organitzar, dissenyar i planificar els serveis i prestacions per assegurar que responguin als projectes vitals de les persones, permetent que mantinguin una vida independent en les seves comunitats o contextos familiars. Això inclou la millora dels sistemes d'informació per identificar les necessitats de cures, la implementació de mesures preventives per evitar la institucionalització, i una resposta ràpida a les necessitats amb serveis personalitzats. Es busca una organització flexible dels serveis, centrada en la persona, i una transició de model d'atenció institucional a un model comunitari. També s'accentua la creació de nous serveis adaptats a les necessitats individuals i la diversificació d'habitatges amb suports, així com la creació d'una cultura d'acolliment familiar i l'ús d'aplicatius tecnològics per fomentar l'autonomia. A més, es proposa un sistema d'avaluació de la qualitat dels serveis i mecanismes de monitoratge transparents per garantir l'èxit de la desinstitucionalització.

Desafiament 4: qualitat en l'ocupació.

Planteja millorar la qualitat de l'ocupació en el sector de les cures mitjançant la dignificació laboral, l'atracció de més professionals, especialment homes, per reduir la bretxa de gènere, i la promoció de salaris justos i condicions estables. Es prioritza la formació i requalificació per adaptar-se a nous models d'atenció, el suport a la desinstitucionalització i la formalització del treball domèstic, garantint drets laborals, especialment per a dones migrants. També es busca augmentar el reconeixement social del treball de cures.

Desafiament 5: apoderament de les persones.

Es centra en garantir que les persones que necessiten suports siguin protagonistes dels seus projectes vitals, prenent decisions sobre els suports que reben i participant en la definició de polítiques i recursos. Això implica fomentar estils democràtics en la vida quotidiana, desenvolupar sistemes de coproducció de serveis i suports autodirigits, i acompanyar les persones cuidadores, especialment dones, per reduir-ne la sobrecàrrega i millorar-ne la qualitat de vida. També es promou la participació activa de persones expertes per experiència en el seguiment del procés de desinstitucionalització.

Desafiament 6: comunitats inclusives.

Busca promoure comunitats inclusives que esdevinguin agents actius en la provisió de cures i suports. Això implica un canvi cultural que garanteixi l'accés igualitari als béns i serveis comunitaris, fomentant xarxes de participació, figures com els connectors comunitaris i entorns respectuosos que evitin la discriminació. També es prioritza un urbanisme i uns espais que promoguin la interacció i la cultura comunitària, educant en valors com la tolerància i la solidaritat. Finalment, es demana adaptar les solucions a les especificitats de l'àmbit rural i urbà.

Desafiament 7: governança.

Es centra en establir una governança efectiva per desplegar l'Estratègia, assegurant l'alineació de polítiques i iniciatives a tots els nivells territorials i implicant activament ministeris, departaments i administracions. Es proposa crear mecanismes de coordinació entre nivells administratius i sistemes de suport, especialment en serveis socials, sanitaris i d'habitatge, per garantir cures integrals. També es busca la col·laboració del Tercer Sector i empreses per transformar els serveis i alinear-los amb els objectius estratègics.

Desafiament 8: equitat i justícia.

Busca garantir l'equitat i la justícia en el desplegament de l'Estratègia, promovent un enfocament transversal de la desinstitucionalització que consideri les particularitats dels diferents grups poblacionals. Es prioritza una perspectiva interseccional, amb especial atenció a les persones que afronten múltiples vulnerabilitats, incloent la perspectiva de gènere, i s'assegura que ningú quedi enrere, donant suport preferent a aquelles amb necessitats més intenses o en risc d'institucionalització.

CONCLUSIONS.

El procés de desinstitucionalització planteja una transformació profunda en el model d'atenció a la infància i les persones vulnerables, posant al centre la dignitat, l'autonomia i els drets humans. Aquest canvi requereix un enfocament integral que combini la creació de recursos comunitaris accessibles, la prevenció de la institucionalització i la promoció de serveis personalitzats, adaptats als projectes de vida individuals. A més, es destaca la importància de reforçar el suport a les famílies, garantir condicions laborals dignes per als professionals i fomentar comunitats inclusives i corresponsables que esdevinguin agents actius en la provisió de cures.

Els reptes identificats, com l'adaptació normativa, el finançament sostingut, la reorganització dels serveis i la qualitat de l'ocupació, són claus per avançar en aquesta direcció. Això implica un compromís ferm de l'administració, el Tercer Sector i la societat en conjunt per desplegar polítiques coordinades, equitatives i sostenibles que assegurin l'accés al suport comunitari. En aquest sentit, és essencial prioritzar una mirada interseccional que no deixi ningú enrere, especialment aquelles persones en situació de major vulnerabilitat.

9. El rol protector del suport social en la resiliència d'adolescents: com analitzar i treballar amb els suports percebuts

Dra. Sara Pérez Hernando, Universitat de Barcelona.

La Sara Pérez-Hernando és professora lectora al Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona i forma part del grup de recerca GRISIJ des de 2015. És doctora en Educació i Societat per la Universitat de Barcelona, criminòloga i màster en Intervencions Socials i Educatives. Les seves línies de recerca estan relacionades amb l'estudi de la protecció a la infància i els processos d'acolliment i reunificació familiar.

En els darrers anys hem pogut ser testimonis d'un canvi de paradigma respecte a la intervenció amb la infància i adolescència. De centrar-nos exclusivament en la **identificació del "dèficit"** i els **factors de risc** hem avançat cap a identificar també les capacitats i atributs positius com els **factors protectors dels infants i adolescents**, el que està molt lligat amb la **perspectiva de la resiliència**.

En aquest sentit, dos factors claus associats a l'afrontament adaptatiu de les situacions negatives en l'adolescència son **autoconcepte**, és a dir la **visió positiva d'un mateix**, i els **suports socials percebuts**, tant pel que fa al recolzament com a la creació d'una identitat pròpia. La literatura ens mostra que la presència de suport familiar, de professorat i d'amistats durant l'adolescència actuen com a predictors de resiliència.

Es planteja l'**anàlisi de xarxes socials** com una metodologia per a poder identificar i analitzar aquests suports, ja que l'anàlisi de xarxes socials s'ocupa de l'estudi de les relacions entre una sèrie definida d'elements o nodes, entenent les xarxes com un conjunt de nodes que es connecten a altres elements per mitjà de vincles o connexions. La particularitat de l'anàlisi de xarxes socials rau en l'èmfasi en les relacions entre els elements estudiats i no exclusivament en les característiques dels seus atributs. Les mesures relacionals

poden captar propietats emergents del sistema social que no poden ser percebudes per simples agregacions dels atributs de les persones.

D'aquesta manera, des d'aquesta perspectiva **analitzem la forma o estructura de la xarxa**, és a dir, les diverses propietats de la configuració global de les relacions a la xarxa total o en alguna de les seves parts que se sol descriure com a pauta, model o estructura de la xarxa.

Comprèn factors com: grandària, nombre de components, freqüència de la relació, densitat, grups, etc. I el contingut de la xarxa per l'altra banda, entenen el contingut com la matèria o la substància relacional, sigui afecte, informació, diners, consell, etc. que flueix a través dels nodes per mitjà de les relacions, podent ser aquestes formals, institucionals, reglades o informals, permanents o passatgeres, en procés o consumades, unidireccionals o mútues, superficials o profundes, conscients o inconscients.

Finalment, podem també estudiar les funcionalitats del vincle, entre les que observem per exemple:

- A) **La companyia social:** realització de les activitats conjuntes o simplement estar junts, compartir una rutina quotidiana.
- B) **El suport emocional:** intercanvis que connoten una actitud emocional positiva, clima de comprensió, simpatia, empatia, estímul i suport; és el fet de poder comptar amb la ressonància emocional i la bona voluntat de l'altre; és el tipus de funció característica d'amistats íntimes i les relacions familiars properes.
- C) **La guia cognitiva:** interaccions destinades a compartir informació personal o social, aclarir expectatives i proveir models de rol.
- D) **La regulació o control social:** interaccions que recorden i reafirmen responsabilitats i rols, neutralitzen les desviacions de comportament que s'aparten de les expectatives col·lectives, permeten una dissipació de la frustració i de la violència, i afavoreixen la resolució de conflictes. Molts dels ritus socials actuen com a recordatoris d'aquestes restriccions.
- E) **L'ajut material i serveis:** col·laboració específica sobre la base de coneixement expert o ajuda física incloent els serveis de salut.
- F) **L'accés a nous contactes:** l'obertura de portes per a la connexió amb persones i xarxes que fins aleshores no eren part de la xarxa social.

CONCLUSIONS

El canvi de paradigma en la intervenció amb infància i adolescència cap a un enfocament que identifica tant els factors de risc com els protectors és essencial per promoure la resiliència i el desenvolupament integral dels infants i adolescents. Factors com l'autoconcepte i el suport social percebuts esdevenen claus en aquest procés, destacant el paper fonamental de les xarxes de suport familiar, educatiu i social en la configuració d'un entorn resilient. Aquestes xarxes no només proporcionen suport emocional i material, sinó que també actuen com a pont per a noves oportunitats i recursos.

L'anàlisi de xarxes socials emergeix com una metodologia valuosa per comprendre la complexitat d'aquestes relacions i identificar patrons rellevants per a la intervenció educativa i social. Aquest enfocament permet entendre no només la grandària i densitat de les xarxes, sinó també la naturalesa i la funcionalitat dels vincles que les conformen, com el suport emocional, la guia cognitiva o l'accés a nous contactes. Amb això, s'obre la porta a dissenyar polítiques i intervencions més efectives i personalitzades, que reforcin les capacitats dels infants i adolescents per afrontar els reptes i construir projectes de vida autònoms i significatius.

10. La metodologia Family Group Conference i les actituds professionals institucionalitzadores

Amanda Martínez Hita i l'equip IWI (FASI)

Educadora Social, Facilitadora de Grups i Doula. Actualment directora del Projecte IWI que s'inspira en la metodologia del Family Group Conference i compta amb més de 16 anys acompanyant a famílies en els seus processos de criança i a equips multidisciplinaris.

La veu de la infància posada al centre

Cal incloure la veu de la infància en els processos de protecció i institucionalització per afavorir el seu desenvolupament integral i empoderament. Això implica que infàncies i adolescències participin activament en decisions que els afecten, fomentant el seu esperit crític i capacitat per afrontar reptes.

Els adults i professionals tenen un paper clau facilitant espais on els infants puguin expressar emocions, desitjos i opinions, que han de ser escoltades i respectades. Això promou un acompanyament adequat i la defensa dels seus drets. Experiències com assemblees autogestionades demostren la seva capacitat per prendre decisions i resoldre conflictes de manera efectiva, sovint amb perspectives més ajustades a les seves necessitats reals.

Per això, es reclama un canvi estructural en les polítiques institucionals per ampliar la participació infantil. Malgrat les limitacions actuals, els professionals treballen per adaptar protocols i garantir que la veu dels infants sigui un element central en els serveis de protecció, aportant profunditat i sentit a aquestes intervencions.

La corresponsabilitat de la comunitat en les cures i en la criança

El text destaca la importància de la **corresponsabilitat comunitària** en la criança i les cures com a via per millorar la cohesió social i reduir la dependència dels serveis institucionals. Aquesta corresponsabilitat implica un compromís col·lectiu basat en l'ajuda mútua entre veïns, contraposat a l'individualisme urbà actual que ha afeblit el suport comunitari.

La manca de suport genera **soledat no desitjada** en les famílies i incrementa la pressió sobre els serveis socials. Un model de comunitat corresponsable alleujaria aquesta càrrega, permetent que els serveis se centrin en casos més necessitats, tal com ja passa amb el suport comunitari a la gent gran.

Es planteja un canvi de paradigma que requereix temps i desaprenentatge d'hàbits individualistes, però es veu dificultat per factors com la **manca de conciliació laboral**, que força les famílies a externalitzar la criança amb activitats extraescolars, sovint desconnectades dels interessos infantils. Això és especialment crític en el cas d'infants tutelats, als quals es limita l'accés a experiències comunitàries que els permetrien desenvolupar responsabilitat col·lectiva.

L'augment de l'individualisme ha reduït els vincles amb les xarxes locals, fomentant desconfiança i reticències a demanar o oferir ajuda per por al judici social. **Es proposa recuperar la confiança comunitària** a través d'accions locals que prioritzin la col·laboració i el respecte a la diversitat, evitant segregacions i prejudicis encara presents.

Capacitat d'agència de les famílies i horitzontalitat en el procés d'acompanyament

El text planteja la necessitat de revisar les pràctiques institucionals i professionals per **establir una relació horitzontal** entre professionals i persones ateses, trencant amb el paternalisme i promovent un tracte igualitari que respecti la **capacitat d'agència de les persones**. Aquesta agència, inherent a tots, sovint queda limitada per estructures institucionals que exerceixen un control excessiu, vulnerant drets i minvant l'autonomia i responsabilitat individuals.

S'observa que, especialment en famílies i infants institucionalitzats, la poca veu i poder de decisió són conseqüència de dinàmiques restrictives. Tot i que molts professionals són conscients de la necessitat de canvi, les pressions i limitacions del sistema dificulten implementar pràctiques que realment empoderin. Es proposa un model de suport que potencii l'autonomia, la presa de decisions i l'autoorganització. Això inclou l'escolta activa, evitar infantilitzar les persones ateses i ajustar el ritme d'intervenció per prioritzar les seves necessitats reals sobre les exigències institucionals.

Els objectius inclouen **serveis orientats a la desinstitucionalització**, l'emancipació juvenil, la inserció laboral i la reincorporació familiar, amb més prevenció, reducció de ràtios per millorar l'atenció i evitar la cronificació en circuits institucionals.

Finalment, s'advoca per **generar espais de reflexió** entre professionals per revisar i millorar contínuament les pràctiques, avançant cap a un model centrat en la persona i la comunitat, que prioritzi l'autonomia, la igualtat d'oportunitats i el benestar social.

CONCLUSIONS

Es remarca la importància de com situar la veu de la infància al centre i promoure la corresponsabilitat comunitària esdevenen elements clau per transformar el sistema de protecció i cures cap a un model més inclusiu, equitatiu i respectuós amb els drets dels infants i adolescents. Això implica no només escoltar-los,

sinó garantir la seva participació efectiva en les decisions que els afecten i fomentar entorns on puguin desenvolupar la seva autonomia i responsabilitat col·lectiva. Paral·lelament, el reforç de les xarxes de suport comunitari pot reduir la dependència institucional i enfortir la cohesió social, millorant les condicions de vida de totes les famílies, especialment aquelles en situació de vulnerabilitat.

Aquesta transformació requereix un compromís per part de les institucions i professionals per adaptar les seves pràctiques, fomentant una relació més horitzontal amb les persones ateses i respectant la seva capacitat d'agència. Al mateix temps, cal incentivar accions locals que promoguin la confiança mútua, el respecte a la diversitat i la inclusió. Només així es podrà avançar cap a un model, lluny del model institucionalitzador, sostenible que combini autonomia personal, corresponsabilitat social i serveis de qualitat, contribuint a un benestar col·lectiu que prioritzi els drets i les necessitats de la infància.

11. Eines pel foment del treball comunitari a professionals d'atenció a les infàncies i adolescències en situació de vulnerabilitat

Meri Raurich Moreno

Meri Raurich és responsable dels projectes i serveis de Cercles Vius. Educadora social i mediadora comunitària, amb més de 10 anys d'experiència en l'àmbit de la gent gran i famílies. D'altra banda, és Coordinadora i docent del Postgrau en Resolució de Conflictes Públics i Mediació Comunitària de la Fundació UdG i Investigadora de la Càtedra de Resolució de conflictes, mediació i transformació digital a la UOC, dintre del Departament de Justícia.

El treball comunitari i la intervenció comunitària

Parlar de treball comunitari, en qualsevol àmbit d'intervenció socioeducativa, és obrir la mirada i les portes a noves maneres d'atendre a les persones. Si l'àmbit específic és la infància i l'adolescència en situacions de vulnerabilitat o risc, cal interpel·lar a tots els agents que hi estan implicats directament i indirecta. I, amb aquesta afirmació, deixem de mirar-nos el melic.

El treball comunitari és precisament això. I cal ser rigorosos: no és senzill, ni sovint agraït. Perquè comporta treure's cuirasses i entendre que altres persones ajudaran a complementar la nostra tasca. Encara més: les pròpies persones a qui van adreçades les nostres intervencions, han de sentir-se'n partícips i disposar d'espais on no només es garanteixi la seva participació, sinó que s'ha de permetre el creixement individual i col·lectiu. Qualsevol projecte amb enfocament comunitari ha de pensar com pot implicar les escoles, els serveis d'atenció primària socials o de salut, les famílies, el teixit associatiu... (Ballester, L., Muñoz, A, 2009).

És fonamental **distingir entre el treball comunitari** (una intervenció constant i col·laborativa amb la comunitat) i **una intervenció comunitària específica**, que pot ser més puntual o dirigida a abordar necessitats concretes. La intervenció comunitària no requereix una planificació prèvia que inclou el coneixement profund dels recursos disponibles al territori i la identificació d'agents clau, com sí que ho requereix el treball comunitari. Aquesta fase és necessària per entendre el context local, les persones implicades, i les oportunitats i reptes de treballar amb una perspectiva comunitària.

Els reptes de la dinàmica comunitària

Les relacions intensificades entre els actors comunitaris poden portar a l'aparició de conflictes, relacionats amb factors com: **la diversitat d'opinions i objectius, les desigualtats de poder, els interessos personals davant els comunitaris, la pressió i estrès del treball, la manca d'efectivitat en la comunicació, i els canvis en les condicions externes.**

Aquesta tensió es pot gestionar millor si s'aborden de manera proactiva aspectes com el reconeixement dels rols i la definició d'objectius compartits, establint també una comunicació oberta i constant entre totes les parts implicades.

Cap a una praxi professional reflexiva i comunitària

La metodologia d'anàlisi inclou el treball en grup per reflexionar sobre projectes específics de cada servei, amb l'objectiu de revisar qui hi participa, identificar possibles aliances amb altres agents del territori, **incorporar la perspectiva comunitària** i abordar els obstacles presents en cada cas. L'enfocament inclou qüestions com el rol dels professionals, les formes de comunicació utilitzades, i la identificació de limitacions o barreres al treball col·laboratiu.

Es conclou que per avançar cap a una atenció social més eficaç, calen espais de reflexió professional on es repensin les pràctiques, es comparteixin experiències i es fomenti una mirada crítica sobre els mecanismes que permeten o limiten la participació comunitària. Aquests espais són essencials per desenvolupar un model d'intervenció social basat en l'autonomia de les persones i en el suport mutu dins de la comunitat, buscant alternatives per millorar l'atenció i reforçar els drets de les persones ateses.

CONCLUSIONS

El treball comunitari representa una oportunitat transformadora en les intervencions socioeducatives, especialment amb infància i adolescència en situació de vulnerabilitat. Aquest enfocament requereix implicar activament tots els agents clau del territori, incloent-hi escoles, serveis socials, famílies i associacions, per crear una xarxa col·laborativa que promogui el creixement individual i col·lectiu. La participació activa de les persones ateses és imprescindible per fomentar la seva autonomia i sentit de pertinença, establint vincles que transcendeixin les intervencions puntuals i reforcin el teixit comunitari.

Tot i els reptes que planteja, com els conflictes d'interessos i desigualtats de poder, el treball comunitari pot avançar amb una bona planificació, una comunicació efectiva i espais de reflexió professional. Aquests

espais són essencials per revisar les pràctiques, identificar aliances i abordar barreres que limiten el treball col·laboratiu a la comunitat. Només mitjançant aquesta praxi reflexiva es podrà construir un model d'intervenció que prioritzi el suport mutu, la cohesió social i els drets de les persones en el si d'una comunitat forta i solidària.

12. Agraïments

El Comitè Organitzatiu del Fòrum, la Junta Directiva de FEDAIA i l'equip tècnic volem agrair a totes les persones que van formar part d'aquest 28è Fòrum.

Esperem que les qüestions que es van plantejar i debatre durant aquest esdeveniment siguin una aportació més al camí que estem construint cap a una infància amb tots els seus drets garantits.

Us esperem l'any vinent!

Comitè organitzatiu del Fòrum

Amb el suport de:

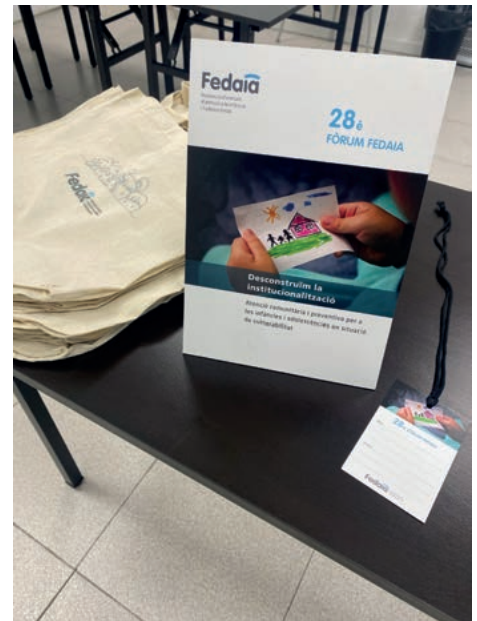

Inauguració del Fòrum

Equip tècnic

Merxandatge

Fedaia Federació d'entitats
d'atenció a la infància
i l'adolescència

Carrer Girona 34, interior. 08010 Barcelona
telèfon +34 674 594 278
www.fedaia.org · fedaia@fedaia.org